

„Statisztikai elemzői, adatbeszerzési feladatok ellátása az EFOP-1.8.10-VEKOP-17-2017-00001 számú, Komplex egészségvédelem és szemléletfejlesztés a táplálkozás és gyógyszerfogyasztás területén elnevezésű kiemelt projekt megvalósításához kapcsolódóan” tárgyban létrejött ESZ/2019/6 nyilvántartási számú vállalkozási szerződés

I. részteljesítés

I/3. E-cigaretta használatával kapcsolatos felmérések során gyűjtött adatok statisztikai elemzése

I/3/3. Jelentés az egyetemisták körében végzett nem reprezentatív felmérés adatainak elemzéséről

Készítette:

Bris Zoltán, Pharmaproject-Statistika Bt.
Tóth Gergely, Pharmaproject-Statistika Bt.

PHARMAPROJECT-STATISZTIKA
Tanácsadó és Szolgáltató Betéti Társaság

Képviseli: Tóth Gergely, mh.

Budapest, 2019. június 23.

SZÉCHENYI 2020

Tartalom

Vezetői összefoglaló	3
Hagyományos dohányzás	3
E-cigarettázás	3
Hevített dohánytermék	4
Limitáció	4
Módszer.....	5
Háttér.....	5
A hagyományos cigaretta és az e-cigaretta az egyetemisták körében.....	6
Statisztikai elemzés.....	8
A vegyes használat	8
Hagyományos dohányzás.....	11
E-cigaretta	13
Hevített dohánytermék	24
Irodalomjegyzék.....	25

Vezetői összefoglaló

Hagyományos dohányzás

Az egyetemista dohányzók között is - a lakossági dohányzó mintához hasonlóan - elsődleges a gyári cigaretta használata és azt követi a kézzel sodort cigaretta. A vegyes vagy kettős használat (hagyományos cigaretta és e-cigaretta) a férfiakra jellemzőbb, és ők szívnek naponta több szál cigarettát is a nőkhöz képest. Az egyetemisták között a különleges dohánytermékek (vízipipa, snuss) ismertebbek, mint a lakossági felmérés válaszadói között.

A leszokási szándék itt is markáns: a mintabeli egyetemisták több, mint fele jelezte leszokási szándékát és ez anyagi helyzetétől és nemtől is független.

A leszokási kísérlethez használt legkedveltebb eszköz az egyetemisták között is az e-cigaretta: a mintában szereplők 31,2% már használta az e-cigarettát leszokási próbálkozása eszközeként. A segítő tanácsadás igénybevétele viszont rendkívül alacsony (0,9%). Ez alapján elképzelhető, hogy az egyetemisták sem a megfelelő eszközt választják, amikor a hagyományos dohányzást abba szeretnék hagyni.

E-cigarettázás

A mintában szereplő egyetemista dohányosok többsége, 90,9%-a kipróbálta már az e-cigarettát, amely meglepően magas arány. Mind az e-cigaretta kipróbálása, mind a használata szempontjából a jobb anyagi körülményekről nyilatkozók között volt alacsonyabb a kipróbálók és használók aránya.

Az e-cigaretta használatának és kipróbálásának a legfőbb okaként a kíváncsiságot jelölték meg az egyetemisták. Az egyetemista e-cigarettázók inkább 2.-ik és 3.-ik generációs készülékeket használnak a lakossági felméréshez képest és az ízesített utántöltő-folyadékokat preferálják.

A mintában e-cigarettát használó vagy már az e-cigarettáról leszokott egyetemisták 52%-a említett legalább egy kellemetlen hatást az e-cigaretta használat kapcsán. A szakirodalomból már ismert légúti tüneteken felüli jelzett hatások (például szívdobogás, szédülés, mellkasi fájdalom stb.) kiemelt figyelmet igényelnek.

Hevített dohánytermék

A hevített dohánytermék viszonylag ismert volt az egyetemista mintában (16,9%), a kipróbálók aránya pedig 2,7% volt.

Limitáció

Az egyetemista dohányzók körében végzett felmérés nem volt reprezentatív, ezért az elemzés eredményei csak a megvalósult mintára vonatkoztathatóak, azaz nem általánosíthatóak és nem vetíthetők ki a magyar egyetemistákra.

Módszer

Az adattisztítást követően kizártuk azon válaszadókat, akik több kérdésblokkra megegyező módon válaszoltak és így 992 válaszadó adatai kerültek elemzésre. Az összehasonlítások során, ahol szükségesnek látszott ott a konfidenciaintervallumok robusztus módszerrel kerültek kiszámításra és 95%-os megbízhatósági tartomány (MT) mellett lettek megadva. Az elemzés hagyományos, frekventista statisztikai módszereket használt.

A lakossági felméréshez hasonlóan dohányzónak és e-cigarettázónak is önbesorolás alapján tekintettük a válaszadókat. E-cigarettázóknak azokat tekintettük, akik úgy nyilatkoztak, hogy az elmúlt 30 napban használtak e-cigarettát.

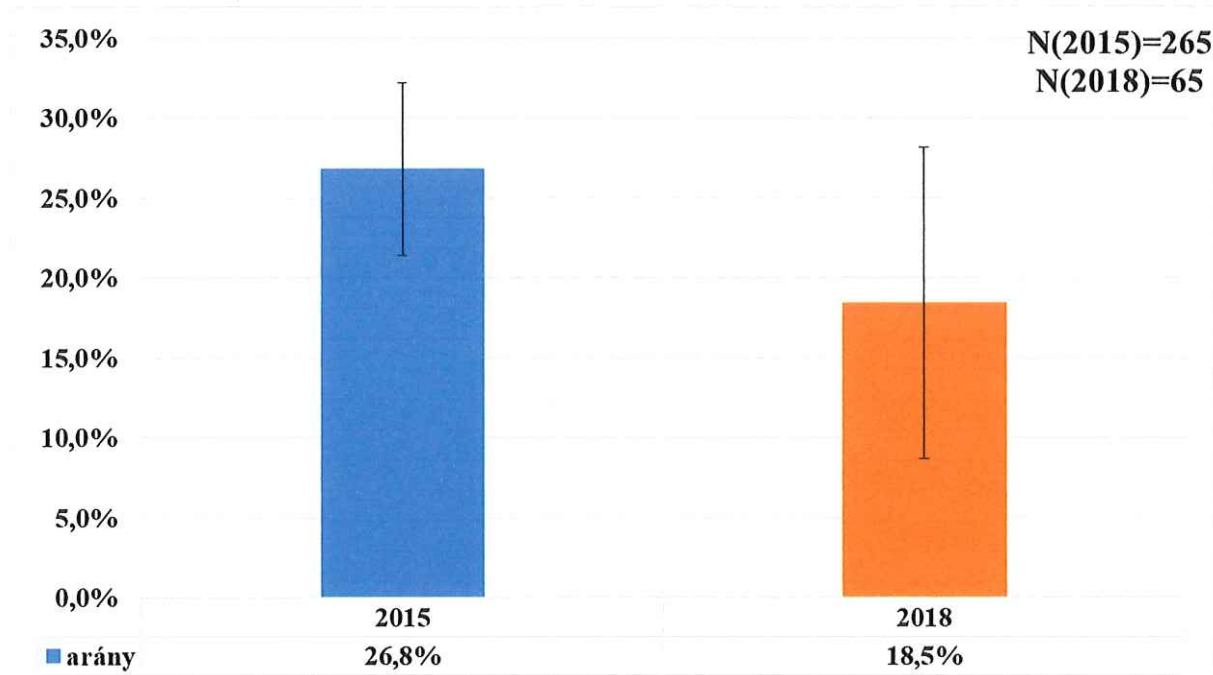
Háttér

Az egyetemista dohányzók vizsgálata több szempontból is lényeges a komplex egészségvédelem szempontjából. A legfontosabb szempont talán az, hogy az egészségkárosító viselkedés 17-22 éves korban éri el tetőpontját (Bak 2007), éppen emiatt, a prevenció programok is sokszor ezt az életkori csoportot célozzák. A dohányzók jelentős többsége is 21 éves kora előtt kezd el dohányozni (EMMI 2019), ebbe – egyetemisták esetében - jellemzően az első egyetemi évek is beletartoznak. A tanulószereptől eltérő, attól nagyobb felelősséggel és önállósággal járó, hallgatószeret elsajátítása, az új lakókörnyezet (Kovács 2012) és az új elvárások stresszel járnak, amellyel való megküzdés egyik maladaptív módja a dohányzás vagy az e-cigarettázás lehet. A kortárs-hatás és a „legjobb-barát-effektus” különösen erős ebben az életkorban és a dohányzást is erősen befolyásolja, ám egyetemisták esetében a védőfaktoroknak (szülői támogatás, sportolás) is szerepe van (Kovács 2012).

Komplex egészségvédelmi szempontból a dohányzás a többi (e korcsoportra jellemző) egészségmagatartási kockázattal (alkoholfogyasztás, alacsony fizikai aktivitás, egészségtelen étkezés, közlekedéssel kapcsolatos viselkedés, biztonságos szexuális élet, drogfogyasztás, rossz alváshigiéne stb.) együtt jelenik meg. Kiemelhető, hogy a fiatalokat célzó modern „kütyüszerű” e-cigaretta továbbra is újdonságnak, érdekességnek számít (Pénzes és mtsai. 2016).

Az egyetemistákból később felsőfokú végzettséggel rendelkező munkavállalók lesznek, és különösen a tanárok, médiamunkások és vezetők esetében igaz, hogy egészségviselkedésük befolyásoló hatással lehet környezetükre.

A 2015-ös Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet által készített Egészségkommunikációs reprezentatív felvétel (NEFI 2015) és a jelen felmérés-csomaghoz tartozó 2018-as reprezentatív adatfelvétel 18-24 éves és érettségivel rendelkező csoportban a dohányzók arányára történő összehasonlítását az 1. számú ábra mutatja.

1. ábra: A 2015-ös és 2018-as reprezentatív felmérések összehasonlítására a dohányzók arányára a 18-24 éves érettségivel rendelkezők körében.

A hagyományos cigaretta és az e-cigaretta az egyetemisták körében

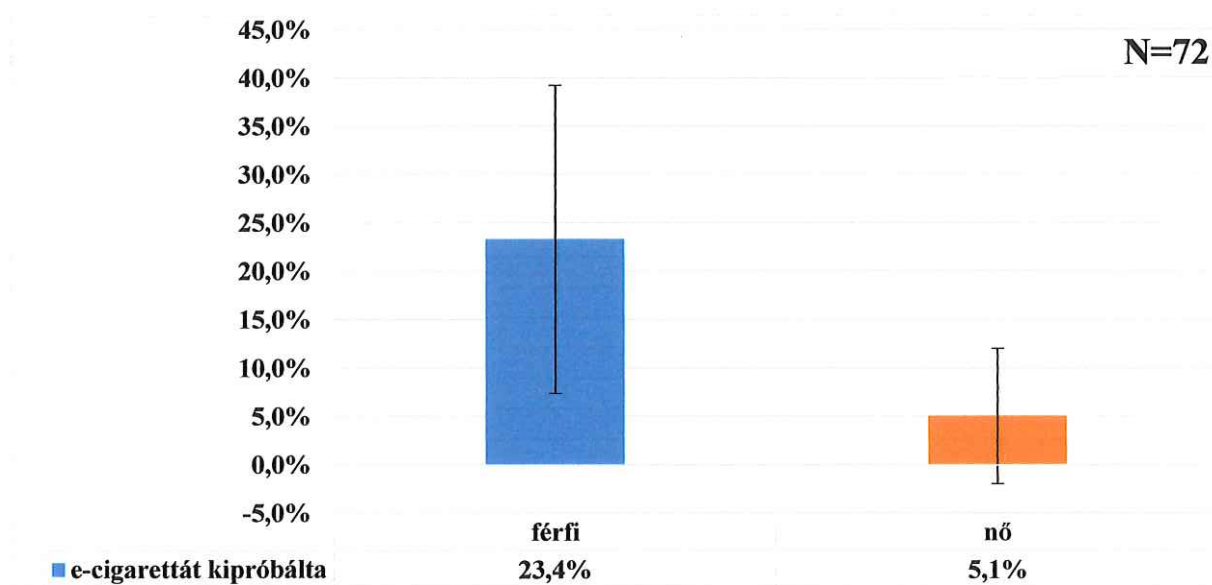
2010-ben a debreceni campuson végzett online felmérés (N=4178) során az egyetemista válaszadók 33,9%-a jelölte, hogy valamilyen rendszerességgel cigarettázik (Kovács 2012). Több hazai vizsgálat nyári zenei fesztiválon kérdezte az egyetemistákat és ezen a speciális mintákban a dohányzók aránya 49,5%-83,0% volt. 2014-es szintén egyetemistákon, nyári fesztiválon vett mintában az e-cigarettázás aránya 1,2% volt, míg az e-cigarettát kipróbálok aránya 32,6% (Pénzes 2016).

2013-as kolozsvári egyetemisták közötti vizsgálatban az e-cigarettázással való kísérletezést az alábbi faktorok befolyásolták: a nem, a hagyományos cigarettázás, e-cigarettázó barát, valamint az a hiedelem, hogy az e-cigaretta segíthet a hagyományos

dohányzásról való leszokásban (Lotrean 2015). Hazai 2014-es nyári fesztiválon kérdezett egyetemisták körében az e-cigarettázás kipróbálásának legerősebb előre jelző tényezője a naponta történő dohányzás volt, emellett még a nem szerepe említhető (férfiak közel kétszeres eséllyel próbálták már ki az e-cigarettát a nőkhöz képest) (Pénzes 2016).

Az e-cigaretta vizsgálata kiemelten fontos az egyetemisták körében, mert a nem-dohányzó fiatalok számára is egészségkárosító alternatíva lehet, rávezethet a dohányzásra, elodáztatja a leszokást és tartós kettős használathoz vezethet (Pénzes és Urbán 2019).

A jelen felmérés-csomaghoz tartozó reprezentatív 2018-as adatokban a 18-24 éves érettségivel rendelkező csoportban az e-cigarettát kipróbáló fiatalok aránya 12,9% volt (95% MT 4,9% - 20,8%), nemek szerinti bontásban az 2.ábra mutatja az eredményeket.

2.ábra: 2018-as reprezentatív felmérésben az e-cigarettát kipróbálók aránya 18-24 éves, érettségivel rendelkező csoportban.

Statisztikai elemzés

A kérdőívek felvétele a Budapesti Gazdasági Egyetemen, a Budapesti Műszaki Egyetemen, az ELTE-n, a Kaposvári Egyetemen és az Óbudai Egyetemen történt. A minta főbb demográfiai jellemzőit az 1.táblázat mutatja. A mintába tartozók 84,3%-ának az életkora 19-23 év között volt. (Mivel egyetemistákból állt a minta, ezért az életkor és iskolai végzettség szerinti összehasonlításokra nem került sor.)

Szempont	Arány
Nem (N=992)	
férfi	62,6%
nő	37,4%
Gazdasági aktivitás (N=935)	
teljes vagy részmunkaidős alkalmazott	17,1%
teljes vagy részmunkaidős vállalkozó (vállalkozás tagja)	3,5%
alkalmi munkákat végzek	36,3%
nem végzek pénzkereső munkát	42,8%
gyermekgondozási ellátáson van	0,3%
Anyagi helyzet (N=789)	
nagyon jól / jól kijövünk	44,7%
kijövünk	36,0%
beosztással vagy ennél nehezebb	19,3%

1.táblázat: A minta összetétele főbb demográfia szempontok szerint.

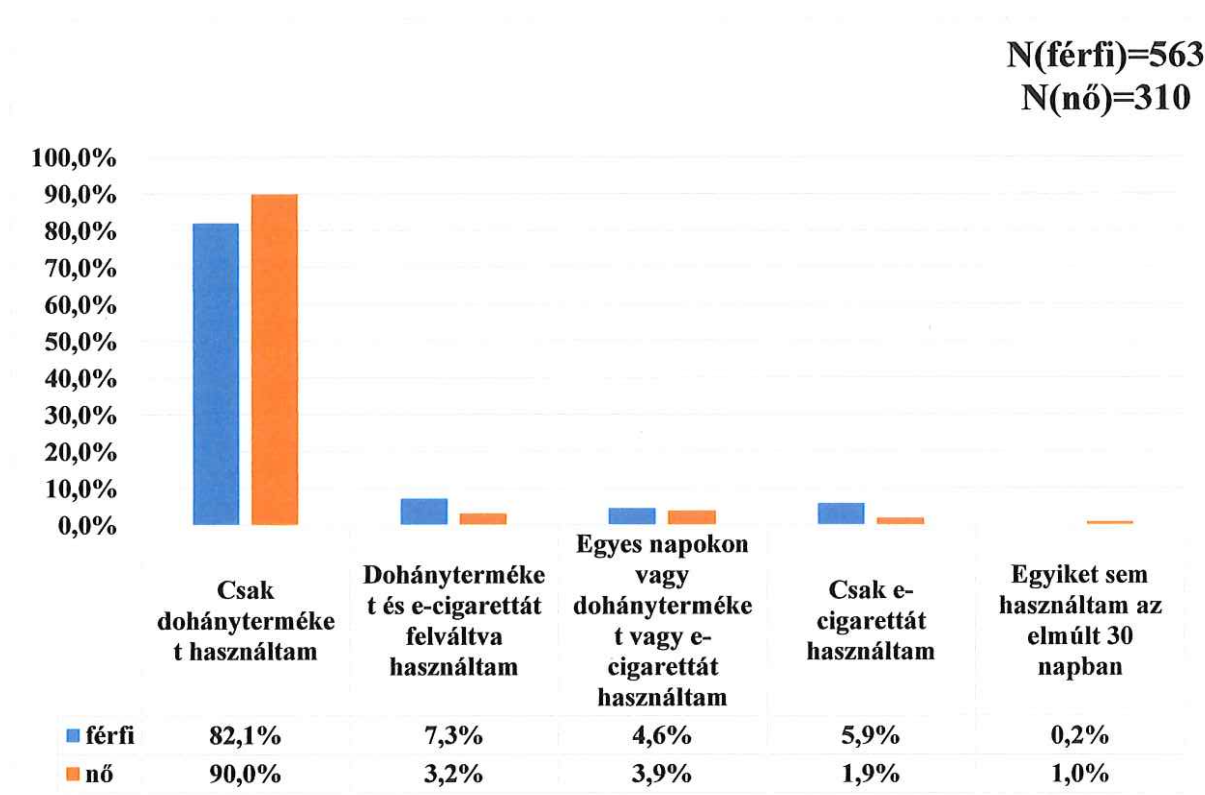
A vegyes használat

A "Hogyan jellemezné a dohányzását ez elmúlt 30 napban?"

kérdésre adott választ nemek szerinti bontásban a 3. ábra

mutatja. Csak e-cigaretta használatra vonatkozóan különbség volt a mintában nők és férfiak között: a férfiak 3,15-szörös eséllyel (95% MT 1,3-7,6) használnak csak e-cigarettát a mintabeli nőkhöz képest. Az ezen felmérés-csomaghoz tartozó felnőtt dohányosokat vizsgáló felméréshez hasonlóan, ebben az egyetemista mintában is a kizárólag (hagyományos) dohányterméket használók aránya a legmagasabb.

Vegyes használat (dohánytermék és a-cigaretta) szintén a férfiakra jellemző a mintában: a férfiak 1,77-szeres eséllyel (95% MT 1,07-2,92) használják vegyesen (kettős) módon a nőkhöz képest.

3.ábra: A mintában a dohányzási szokások összehasonlítása nemenként.

(Kérdés: "Hogyan jellemezné a dohányzását ez elmúlt 30 napban?")

A dohánytermékek tradicionális típusait tekintve (a felnőtt dohányzó mintához hasonlóan) az egyetemista mintában is az látható, hogy a dohányosok többsége gyári cigarettát fogyaszt (2.táblázat), és szintén viszonylag magas a kézzel sodort cigaretta aránya is.

	Naponta	Nem minden nap	Nem használtam
Gyári cigaretta	65,9%	23,5%	10,7%
Kézzel sodort cigaretta	18,7%	20,3%	61,0%
Szivar	0,4%	5,1%	94,6%
Szivarka	0,4%	4,5%	95,2%
Pipa	0,4%	2,2%	97,5%

2. táblázat: Az egyetemista mintában a tradicionális dohánytermékek használatának eloszlása

A különleges dohánytermékek közül a vízpipára és a snusra vonatkozó válaszokat a 3.táblázat mutatja összehasonlításban a felnőtt dohányzó mintában kimutatott arányokkal. Bár egyik minta sem tekinthető reprezentatívnak, az eredményekből az sejlik fel, hogy az egyetemisták között a különlegesebb dohánytermékek ismertsége magasabb lehet.

	Naponta	Nem minden nap	Nem használtam	Nem is hallottam ilyen termékről
Vízpipa - egyetemista	0,7%	16,4%	82,4%	0,5%
Vízpipa-lakossági	0%	1,4%	94,5%	4,1%
snus – egyetemista	2,4%	3,9%	78,2%	15,4%
snus - lakossági	0,9%	5,0%	61,8%	32,3%

3. táblázat: Az egyetemista dohányzó mintában a különlegesebb dohánytermékek használatának eloszlása összehasonlításban a lakossági dohányzó mintával.

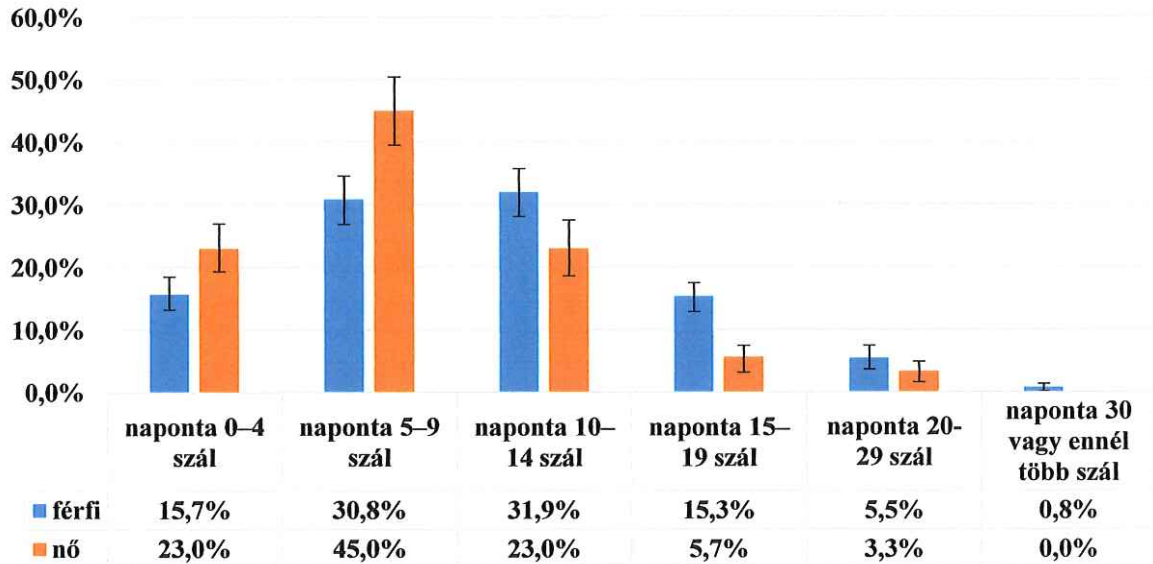
Hagyományos dohányzás

A naponta elszívott cigarettaszál tekintetében a mintában – szintén a felnőtt dohányzó mintához hasonlóan - a férfiak tűnnek erősebb dohányosnak (4. ábra).

N(férfi)=529

N(nő)=300

4. ábra: A mintában hagyományos cigarettára vonatkozó fogyasztás nemenként

A leszokási szándék a mintabeli egyetemisták 53,4%-ra jellemző, leszokási kísérletről pedig 26,2% számolt be. A leszokási szándék tekintetében sem nemenként, sem pedig anyagi helyzet szerint nem volt kimutatható különbség a mintában. A leszokási kísérletükhöz a mintabeli egyetemisták 42,3%-a legalább egyféle eszközt vagy módszert kipróbált már, legnépszerűbb körökben is az e-cigaretta volt, míg legkevesebben a segítő tanácsadást említették (4.táblázat).

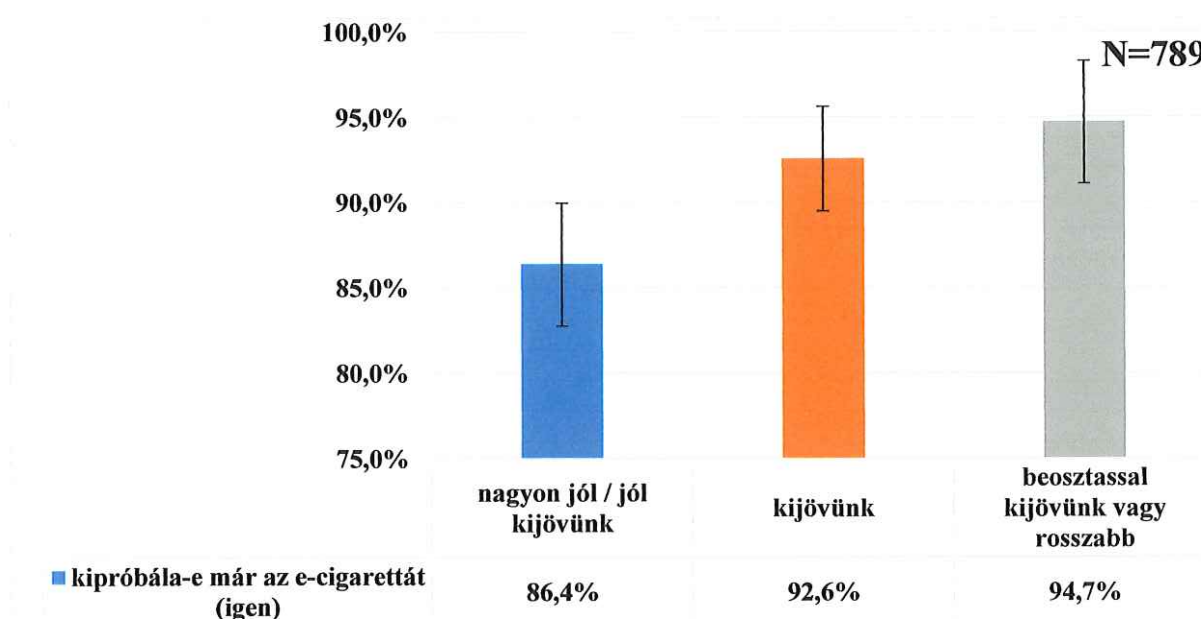

Eszköz vagy módszer	Említési gyakoriság (%)
e-cigaretta	31,2%
nikotinpótló	11,2%
orvosi tanács	5,6%
vényköteles gyógyszer	1,4%
segítő tanácsadás	0,9%

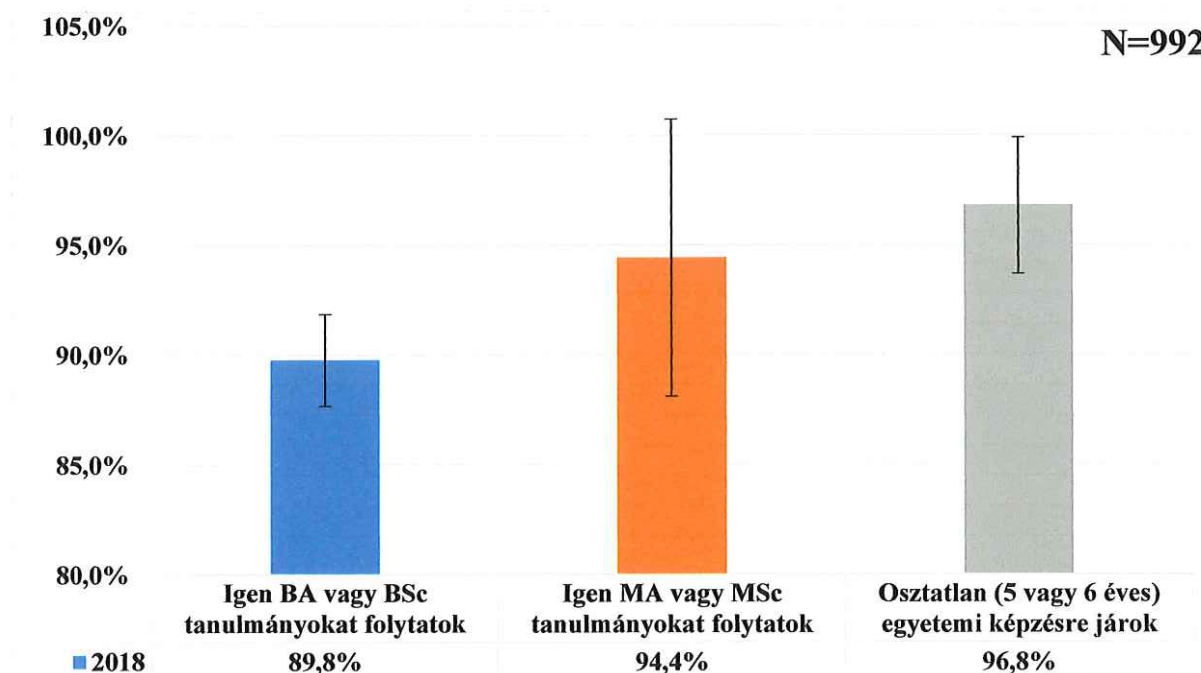
4. táblázat: A leszokási próbálkozások során igénybe vett eszközök, módszerek megjelenése

E-cigaretta

Az egyetemista mintában a dohányosok túlnyomó többsége, 90,9%-a, kipróbálta az e-cigarettát. A zenei fesztiválokon történt felmérésekhez képest is viszonylag magas arány azzal magyarázható, hogy ebben a mintában kizárólag dohányosok voltak. Némek szerint nem volt kimutatható különbség a mintában. Anyagi helyzet szerinti megoszlásokat a 5. ábra mutatja, eszerint a jobb anyagi körülmények között élők között alacsonyabb volt az e-cigarettát kipróbálók aránya. Képzési típusonkénti arányokat a 6. számú ábra mutatja, MA/Msc vagy osztatlan képzésben résztvevők 2,8-szoros eséllyel (95% MT1,3 -6,2) próbálták ki az e-cigarettát a BA/Bsc képzésben résztvevőkhöz képest.

5. ábra: Az e-cigarettát kipróbálók aránya anyagi helyzet szerint

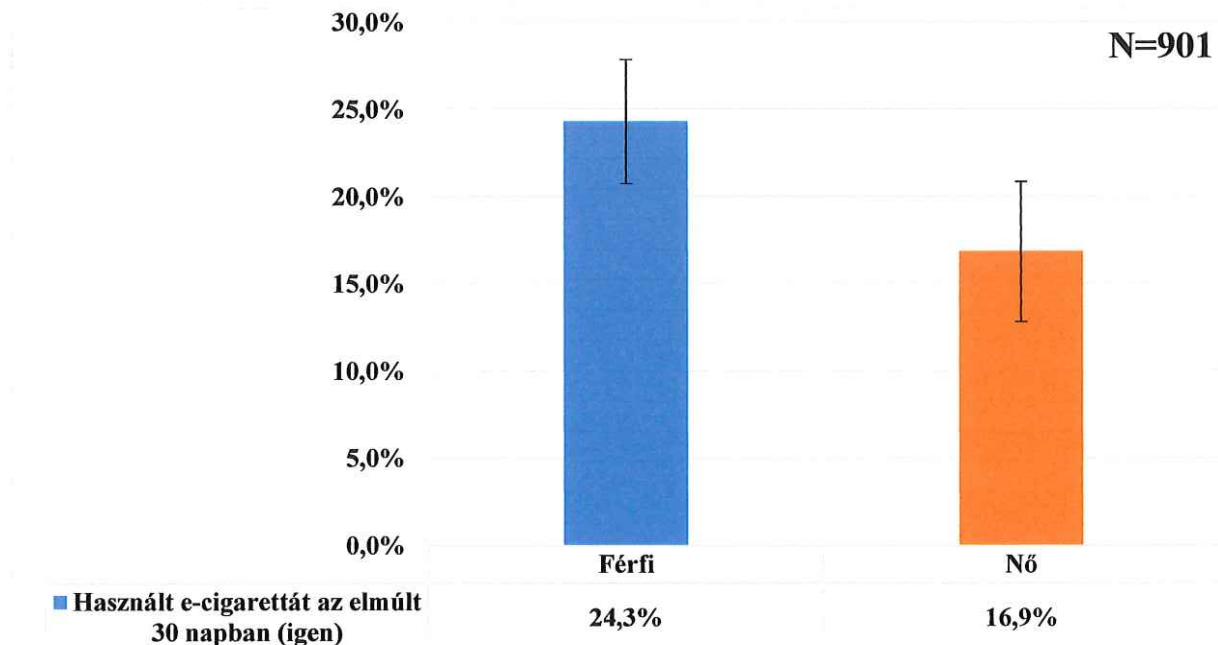
6. ábra: Az e-cigarettát kipróbálók aránya képzési típus szerint

Az egyetemista mintában az e-cigaretta használat tekintetében nem és anyagi helyzet szerint volt kimutatható különbség (7-8.ábra). A férfiak 1,59-szeres (95% MT 1,12 -2,24) eséllyel használták e-cigarettát az elmúlt 30 napban a nőkhöz képest. A rosszabb anyagi körülményeket megjelölők

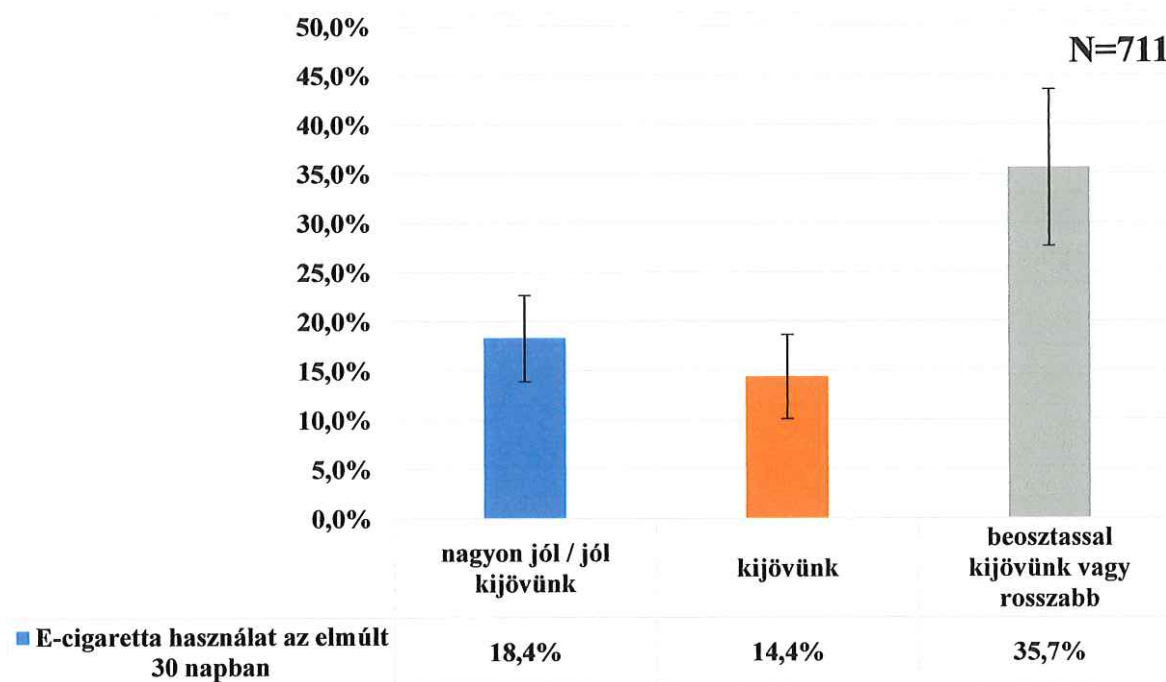

között magasabb volt az e-cigarettázók aránya. Gazdasági aktivitás tekintetében nem volt kimutatható különbség (9.ábra).

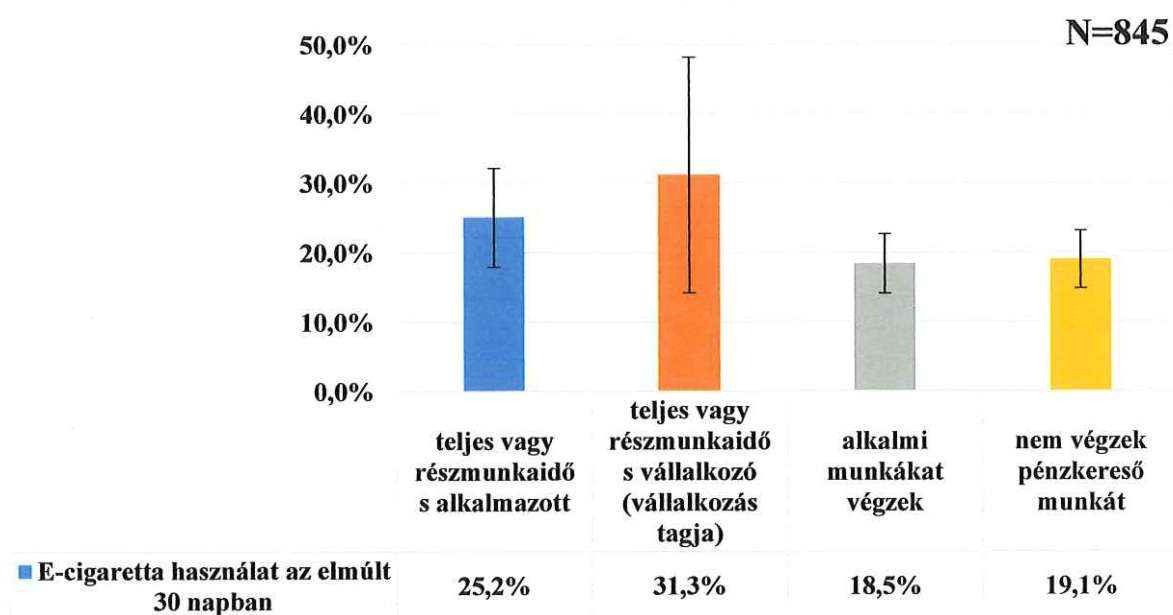
Képzési típusonként is különbség volt a mintában: a BA vagy BSc képzésbe járók között magasabb volt az e-cigaretta-használók aránya (10.ábra). BA/BSc képzésbe járók 2,6-szeres eséllyel (95% MT 1,6 - 4,3) e-cigarettáznak az MA/MSc vagy osztatlan képzésbe járókhoz képest, ez az összefüggés akkor is érvényes maradt, ha az 24 évesnél idősebbeket kizártuk az összehasonlításból. Ugyanakkor életkor szerint már nem volt kimutatható hasonló összefüggés sem 18-20 és a 21-24 évesek között (11.ábra), sem pedig 18-21 és 22-24 évesek között. Mindez azt veti fel, hogy a mintában a BA/BSc és a többi képzési forma között különbség van az e-cigaretta-használat között ebben a mintában.

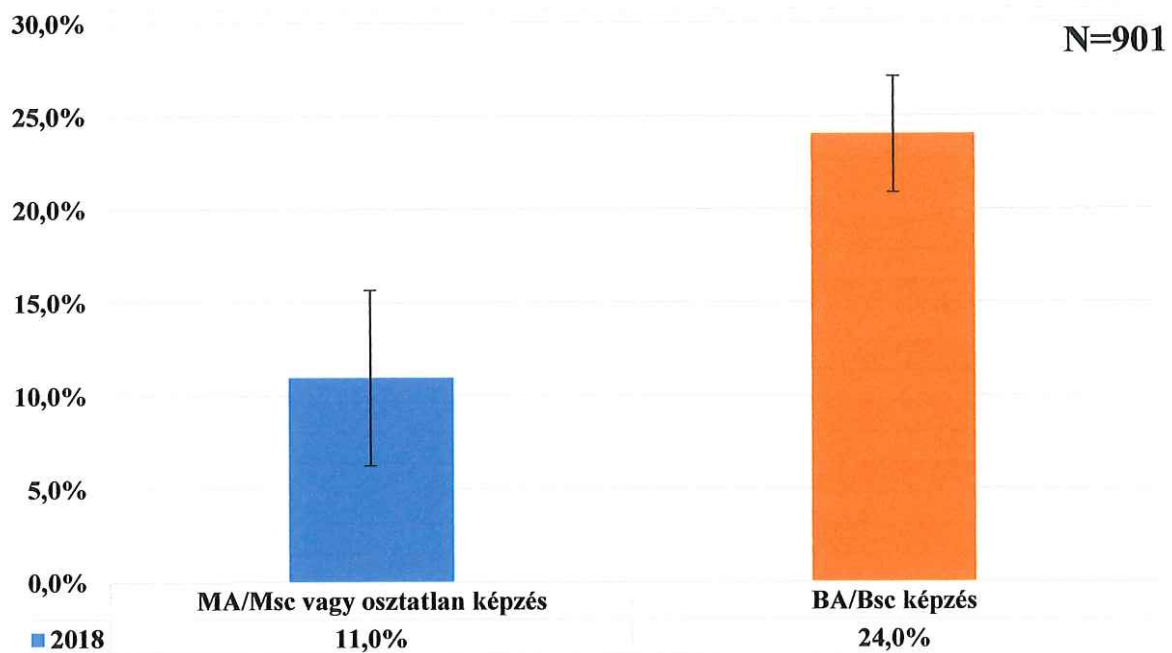
7.ábra: A mintában az e-cigarettázók (elmúlt 30 napban e-cigarettát használt) megoszlása nemenként

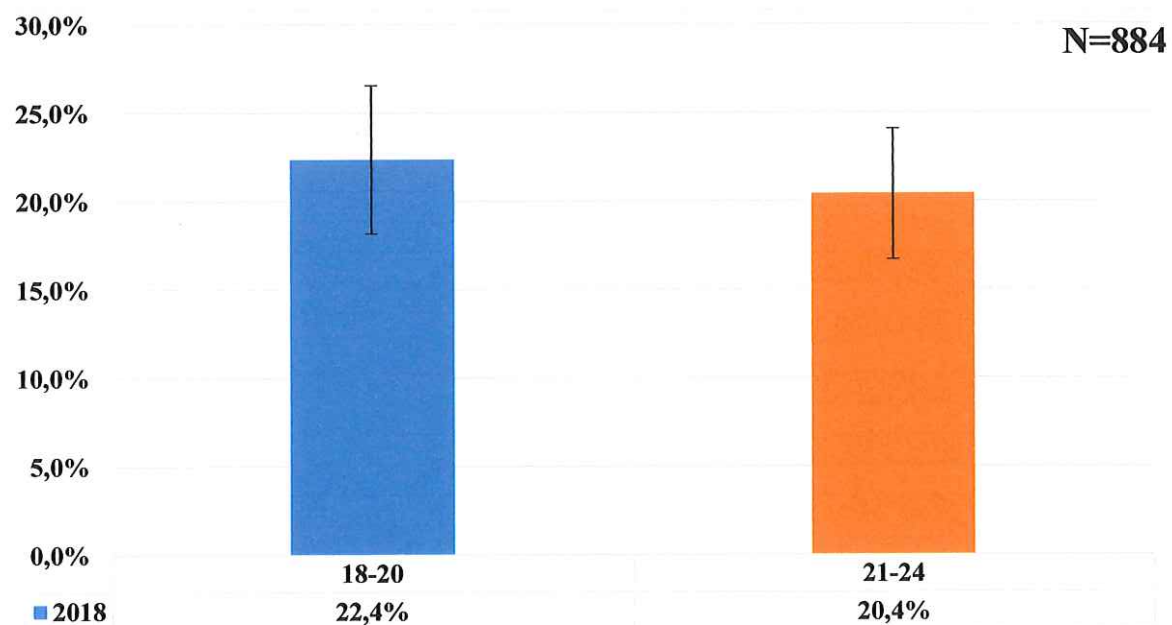
8. ábra: A mintában az e-cigaretttázók (elmúlt 30 napban e-cigaretttát használt) megoszlása anyagi helyzet szerint

9. ábra: A mintában az e-cigaretttázók (elmúlt 30 napban e-cigaretttát használt) megoszlása gazdasági aktivitás szerint

10. ábra: A mintában az e-cigarettázók (elmúlt 30 napban e-cigarettát használt) megoszlása képzési szint szerint

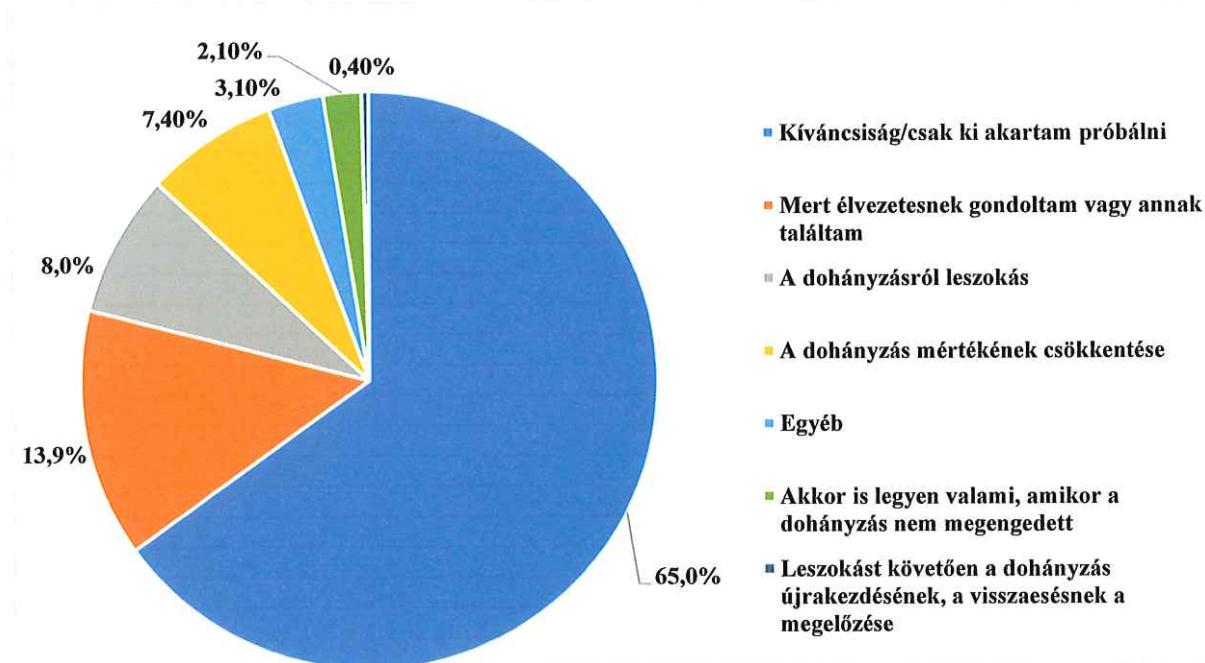

11. ábra: A mintában az e-cigarettázók (elmúlt 30 napban e-cigarettát használt) arányai két életkori csoport szerint

Az e-cigaretta használat legfőbb bevallott okai között (Kérdés:
„Mi volt az Ön számára az e-cigaretta használatának

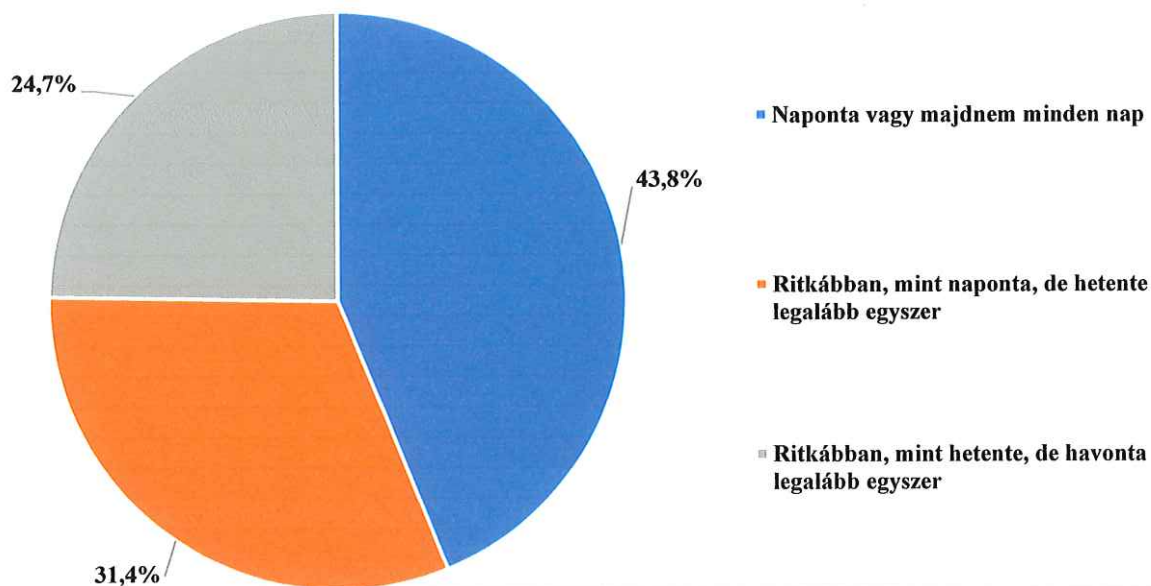

legfőbb oka, amikor kipróbálta vagy elkezdte használni?") a kíváncsiság megelőzi a dohányzással és ártalomcsökkentésével kapcsolatos állításokat.

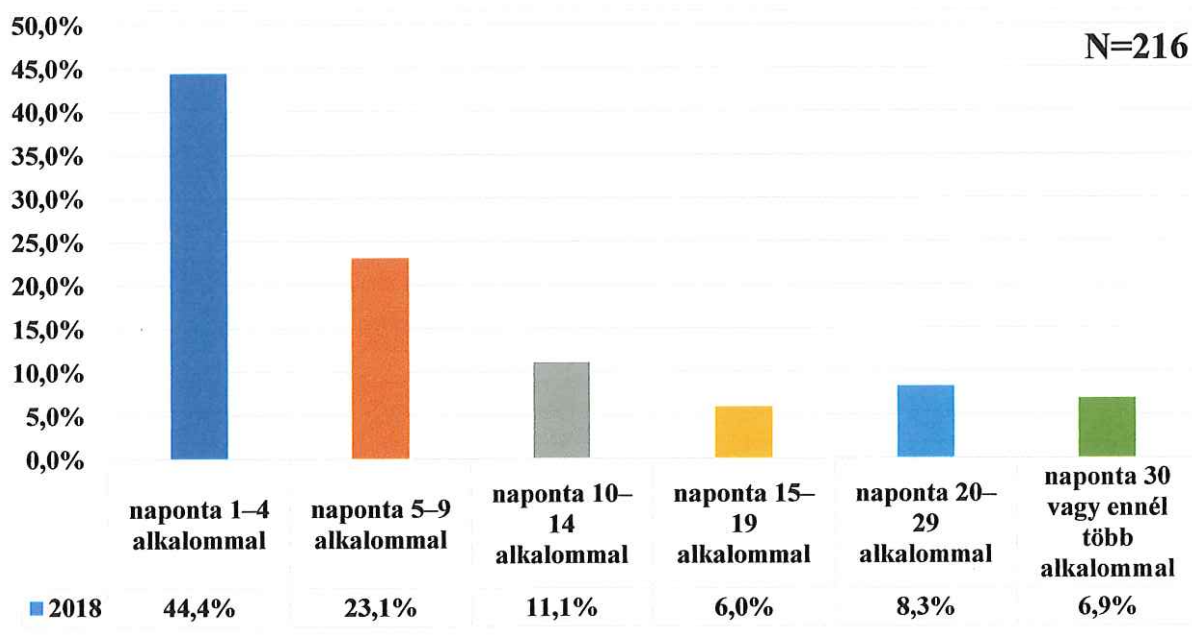

12.ábra: Az e-cigaretta használat legfőbb okaként megjelölt tényezők arányai a mintában.

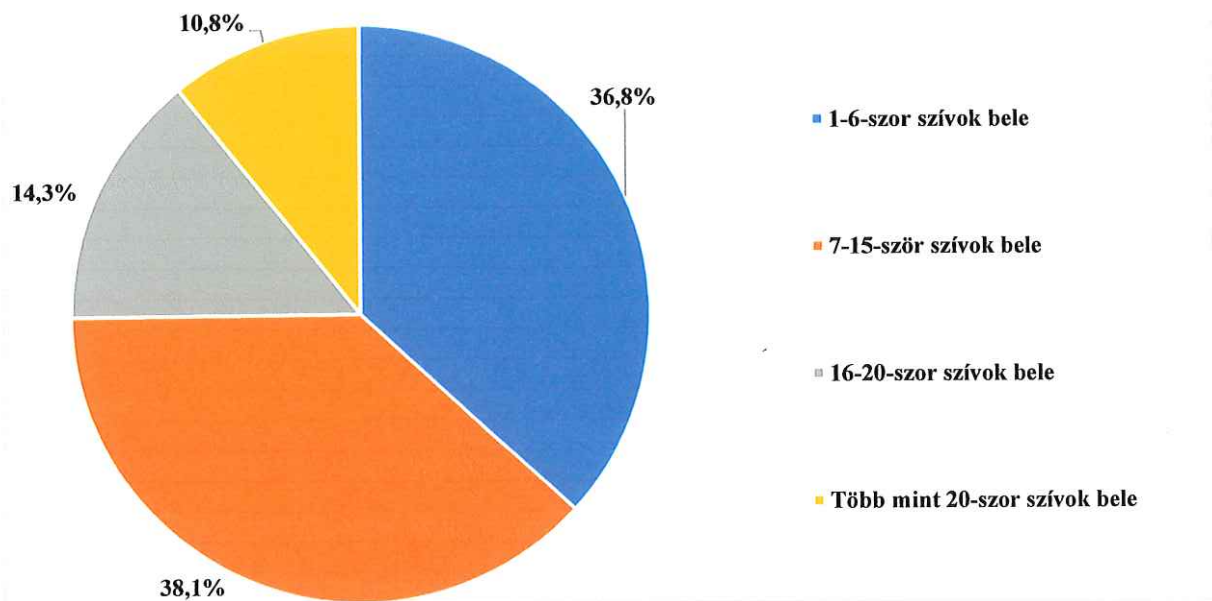
Az egyetemisták körében is lekérdezésre kerültek az e-cigarettázás további jellemzői: a használat sűrűsége (13-14.ábra.), az egy e-cigaretta-használat során az átlagos beleszívások száma (15.ábra), a cigaretta utántöltő folyadék nikotintartalma, amely a függés szempontjából fontos (16.ábra). Az egyetemisták által használt e-cigaretta-készülék típusát a 5.táblázat mutatja összehasonlításban a felnőtt mintában található arányokkal. Jól kivehető, hogy az egyetemisták között a magasabb generációs készülékek jobban elterjedtek.

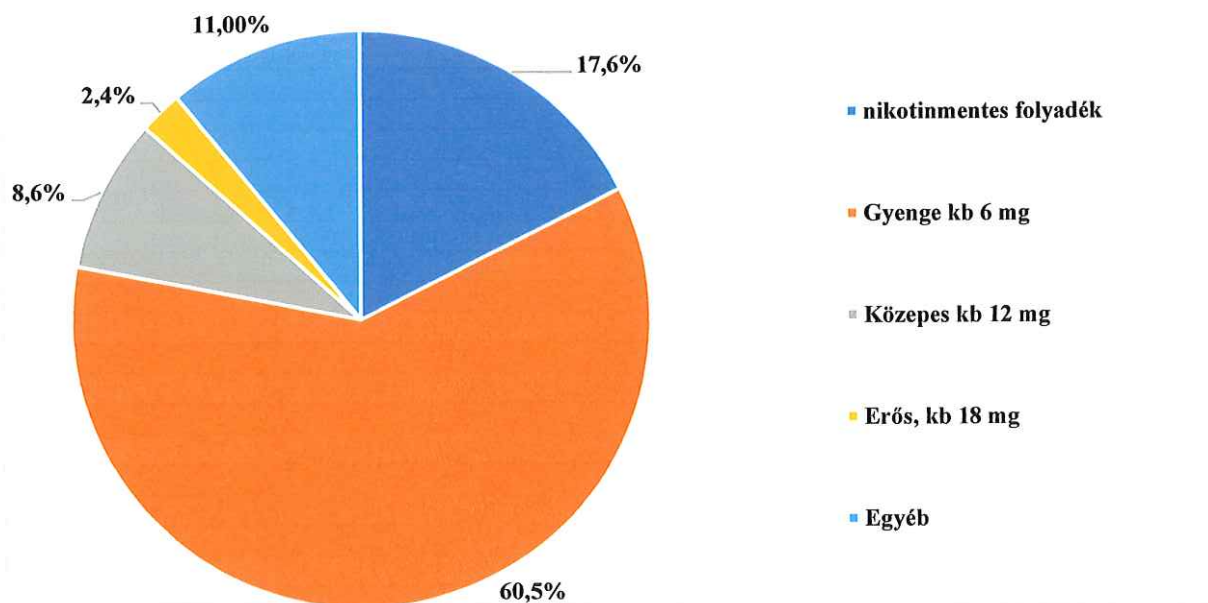
13.ábra: Az e-cigaretta használat sűrűsége

14.ábra: Az e-cigaretta használat sűrűsége naponta

15.ábra: Egy e-cigarettázás során a beleszívások számának eloszlása a mintában

16.ábra: A legutóbb használt e-cigaretta utántöltő folyadék nikotintartalma szerinti megoszlás a mintában

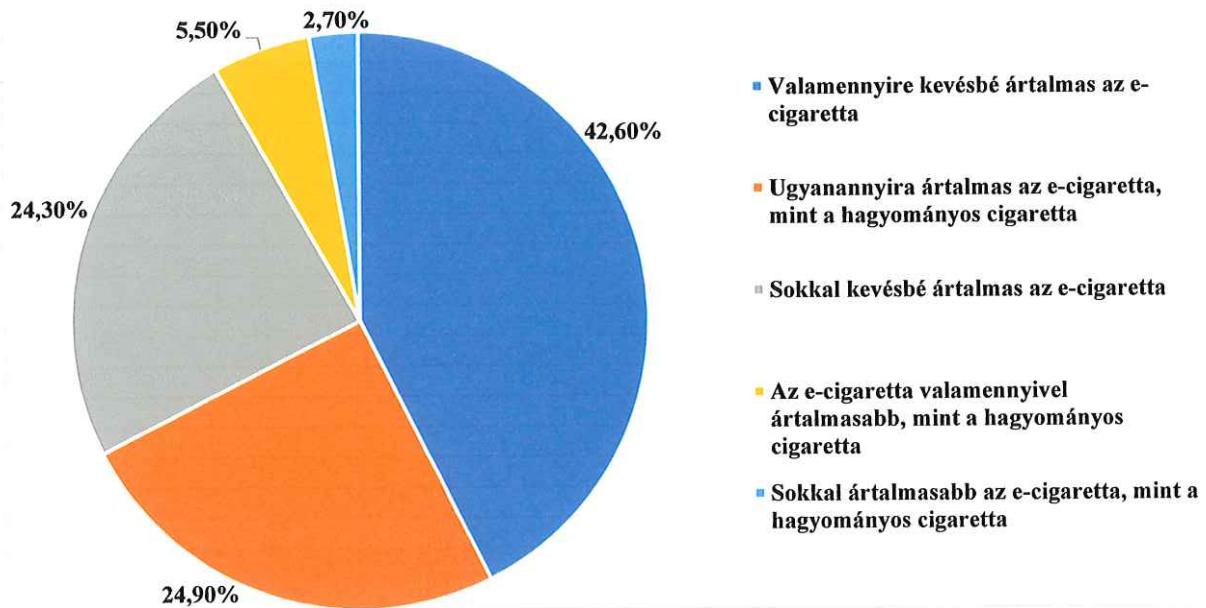

Készülék típusa	Egyetemista arány	Lakossági arány
1. generációs	9,2%	19,1%
2.generációs	21,5%	49,8%
3.generációs	40,0%	24,7%
4.generációs	27,0%	5,6%
egyéb	1,5%	0,8%

5.táblázat: E-cigaretta készülék típusainak megoszlása a mintában

Míg az egyetemista mintában a leggyakrabban a gyümölcsös ízesítésű e-cigarettát jelölték a válaszadók (71,6%), mint az utóbbi alkalmak során használat folyadékot, addig a felnőtt mintában a dohány ízesítésűt (45,4%). Ez egybevágh nemzetközi szakirodalmi felvetésekkel (NAS 2018). Az egyetemisták között is a többség rendelkezik vagy rendelkezett saját e-cigaretta-készülékkel, mindössze 10,5%-uk nyilatkozott úgy, hogy közösen használ valakivel e-cigaretta készüléket. Az egyetemista mintában – a felnőtthez hasonlóan – a válaszadók többsége (70,0%) nem tudta, hogy az e-cigarettát a gyártóknak be kell jelenteni a hatóságoknál.

17.ábra: Az e-cigaretta ártalmosságának megítélése a mintában

Az ártalmosság megítélése szempontjából lényeges eltérés a lakossági dohányzó mintától nem volt (17.ábra). A válaszadók 20,1%-a úgy nyilatkozott, hogy azért használ e-cigarettát, mert nagyon nehéz leszokni a dohányzásról, és az e-cigarettát használók 22,3%-a szeretne leszokni az e-cigarettázásról.

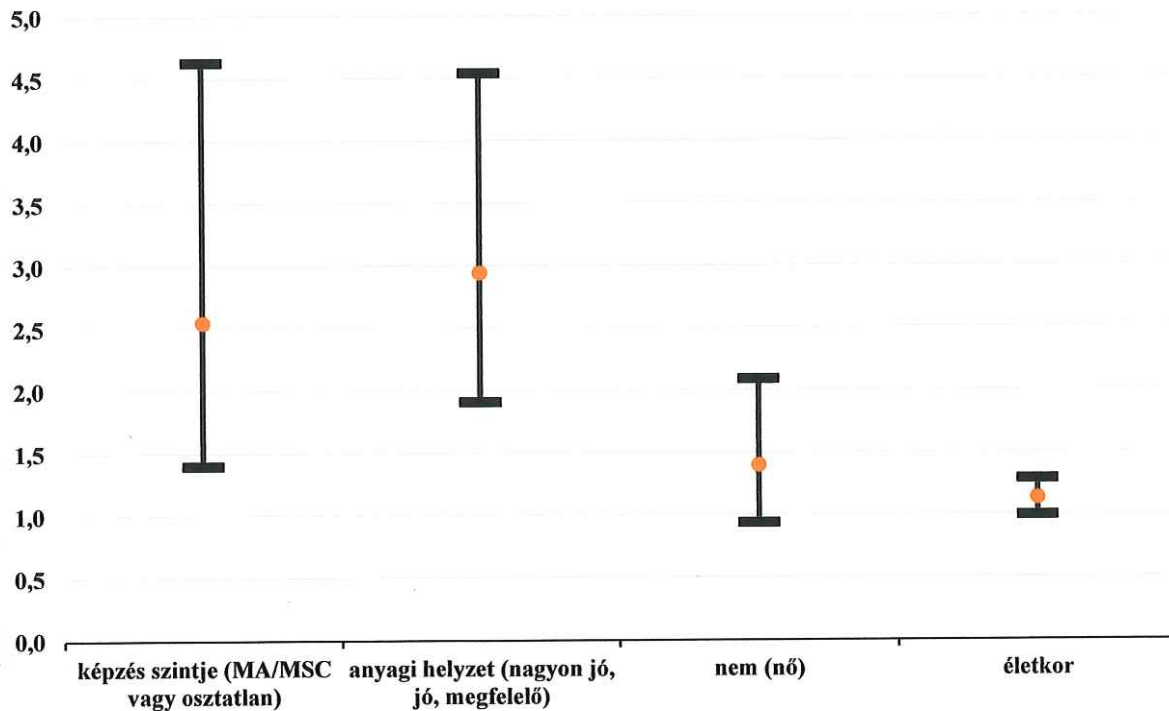
Az e-cigarettázással kapcsolatban tapasztalt hatások tekintetében a mintában szereplő egyetemisták 52%-a említett legalább egy kellemetlen tapasztalatot. A felnőtt mintához képest gyakoribbak a fejfájás és a szédülés említései (6.táblázat). Légzőszervi betegségek tekintetében ismert, hogy az e-cigarettát használó serdülőknél és fiatal felnőtteknél súlyosbodott a köhögés és az asztma (NAS 2018), ám ebben a mintában kimutatott további hatások (száraz száj és torok, égő, kaparó érzés az ajkakon, szájüregben, torokban, fejfájás, szédülés, további légzési nehézségek stb.) kiemelt figyelmet igényel.

Tapasztalt hatás	Egyetemista mintában az említők aránya	Lakossági mintában az említők aránya
Köhögés	28,3%	17,6%
Száraz száj és torok	25,3%	15,4%
Égő, kaparó érzés az ajkakon, szájüregben, torokban	19,4%	15,4%
Fejfájás	18,2%	7,2%
Szédülés	18,0%	3,4%
Légzési nehézségek	10,8%	6,4%
Szívdobogás érzés	10,4%	7,9%
Álmoság	9,0%	2,3%
Mellkasi fájdalom	6,4%	2,3%
Ínygyulladás/ ínyvérzés	6,3%	1,5%
Ízérzés gyengülése	5,5%	8,6%
Allergia	4,5%	0,7%
Fájdalmas, duzzadt, vöröses nyelv, száj vagy szájüreg	4,5%	1,9%
A nyelv feketés elszíneződése	3,6%	3,0%
Orrvérzés	2,7%	0,7%
Álmatlanság	2,7%	1,5%

6.táblázat: Az e-cigaretta használat során tapasztalt hatások az e-cigaretta használók és a már e-cigarettáról leszokottak körében.

Mivel az e-cigarettázást befolyásoló tényezők egymásra is hatással vannak, többváltozós bináris lineáris logisztikus regressziós modellben a nem, az életkor, az anyagi helyzet és a képzés szintje tényezőit egymással összefüggésben is vizsgáltuk az

e-cigaretta-használat tekintetében, a 25 évnél fiatalabbak körében. Az eredményeket a 18.ábra mutatja, e szerint a szubjektív anyagi helyzet és a képzés szintje tűnik az e-cigaretta kipróbálásának befolyásoló tényezőinek az egyetemisták ezen mintájában.

18.ábra: Az e-cigaretta kipróbálása már függő változóra többváltozós bináris regressziós modell eredményei.

Hevített dohánytermék

A mintabeli egyetemisták 16,9% hallott már a hevített dohánytermékekről és 2,7%-uk már ki is próbálta és 0,9%-k használt az elmúlt harminc napban.

Irodalomjegyzék

Bak Judit. (2007) Egészségtudatosság és káros szenvedélyek reprezentációi gyermekkorban. In Pikó Bettina (szerk.): Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban. Budapest, L'Harmattan. 168–183.

EC. (2014) European Commission Report. Attitudes of Europeans towards Tobacco, Special Eurobarometer 429.

EC. (2017) European Commission Report. Attitudes of Europeans towards Tobacco, Special Eurobarometer 458.

Lotrean Lucia Maria. (2015) Use of electronic cigarettes among Romanian university students: a cross-sectional study. BMC Public Health 2015; 15:358.

EMMI. (2019) Emberi Erőforrások Minisztériuma – Egészségügyi Államtitkárság, Egészségügyi Szakmai Kollégium. Egészségügyi szakmai irányelv – a dohányzásról való leszokás támogatásáról. Egészségügyi Közlöny 2019;(2):148.

Gallus Silvano, Lugo Alessandra, Simone Ghislandi, Carlo La Vecchia, and Anna B. Gilmore. (2014) Roll-your-own cigarettes in Europe: use, weight and implications for fiscal policies. European Journal Of Cancer Prevention: The Official Journal Of The European Cancer Prevention Organisation (ECP) 23, no. 3 (2014): 186.

Kovács Klára. (2012) Egyetemisták és káros szenvedélyek. Rizikó-és védőfaktorok a debreceni egyetemisták egészségmagatartásában. in Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok. II. kötet. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 145-164.

Kovács Gábor. (szerk.) (2010) A dohányzás és leszokás. Medicina Könyvkiadó, Budapest 2010. 10-28.

KSH. (2015) KSH: A 2014-ben végrehajtott Európai lakossági egészségfelmérés eredményei – Összefoglaló adatok, KSH, Budapest

NEFI. (2016) Dohányzás visszaszorítása Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet, Budapest

NEFI. (2015) Egészségkommunikációs Felmérés

(http://www.egeszseg.hu/szakmai_oldalok/oldal/szakmai-anyagok/szakmai-anyagok-egeszsegkommunikacios-felmeres/ Letöltés ideje: 2019. június 3.)

Pénzes Melinda, Pongor Vince, Kimmel Zsófia, Balázs Péter. (2016) Elektronikus cigaretta használat felsőoktatásban tanuló hallgatók körében, *Lege Artis Medicinae* 2016;26(3):107-114.

Pénzes Melinda, Urbán Róbert. (2019) E-cigaretta – információ gyakorló orvosok számára, *Orvostovábbképző Szemle* 2019;26(5):58-64.

NAS (National Academies of Sciences Engineering and Medicine). Public health consequences of e-cigarettes. National Academies Press, 2018. (Hyperlink: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/29894118> Letöltés ideje: 2019.június 08.)

Tommasi Stella, Andrew W. Caliri, Amanda Caceres, Debra E. Moreno, Meng Li, Yibu Chen, Kimberly D. Siegmund, Ahmad Besaratinia. (2019) Deregulation of Biologically Significant Genes and Associated Molecular Pathways in the Oral Epithelium of Electronic Cigarette Users. *International Journal of Molecular Sciences* 20, no. 3 (2019): 738.

Urbán Róbert. (2007) A dohányzás egészségpszichológiája, Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest

Urbán Róbert. (2016) A serdülőkori dohányzás kognitív prediktorainak vizsgálata longitudinális elrendezésben. Disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2016.

WHO. (2015) WHO global report: mortality attributable to tobacco , WHO, New York http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44815/9789241564434_eng.pdf?sequence=1 (Letöltés ideje: 2018.október 14.)

WHO. (2016) Electronic Nicotine Delivery Systems and Electronic Non-Nicotine Delivery Systems (ENDS/ENNDS). WHO-FCTC, Delhi

(https://www.who.int/fctc/cop/cop7/FCTC_COP_7_11_EN.pdf?ua=1 Letöltés ideje: 2019. május 20.)

WHO. (2016b) Further development of the partial guidelines for implementation of Articles 9 and 10 of the WHO FCTC (PDF).

World Health Organization. 2016.